

Linie a kompromis [1989]

Nestalo se tolik: nezávislí ohlásili manifestaci ke Dni lidských práv na Václavském náměstí a jejich zástupci pak přistoupili na menší náměstí Škroupovo. A došlo k bouři ve sklenici vody. Šokovaní Brežněvovi (ne-li Stalinovi) sirotci obvinili nezávislé, že zneužili benevolence úřadů, a radikální neodemokraté (či postdemokraté?) ohrnují nos nad shnilým kompromisem. Na ty, kdo mají „rozum a svědomí“, padá smutek z té úrovně politického nemyšlení.

V odpověď straně oficiální se spokojíme s ocitováním víc než sto let staré otázky Morleyovy: „Má nám býti dovolena obrana povšechných zásad jedině s podmínkou, že neodvozujeme z nich nižádných závěrů praktických?“ (*O kompromisu*, česky 1902) Dnes bychom se mohli tázat: smíme snad pozvednout hlas na podporu lidských práv jen pod tou podmínkou, že zároveň budeme provolávat slávu politickému vedení za to, jak o ta práva pečuje?

Větší starosti máme s odpovědí mladým „radikálům“. I tu by bylo lze bohatě citovat např. z Havlíčka, ale zůstaneme opět jen u jediné věty: „Vždy však jest při každém politickém jednání hlavní základ dobré znání okolností.“ (*Slovan*, 10. 7. 1850) K tomu lze snad dodat: k správnému posouzení každého politického jednání náleží navíc dobrá znalost myšlenkových prostředků, jimiž to činíme. V našem případě musíme především vyjasnit, jak vůbec chápeme kompromis.

Každý náš čin, každá naše akce - s výjimkou tzv. akcí nazdařbůh - je jakýmsi „kompromisem se skutečností“. Chceme-li něčeho dosáhnout, musíme svou činnost, své jednání přizpůsobit okolnostem, přesněji řečeno skutečnosti. Ve společnosti a v politice má ovšem otázka po tom, co je a co není skutečné, docela zvláštní dimenzi, které dal kdysi Hegel výraz svým potměšilým heslem o rozumnosti skutečného a o skutečnosti rozumného. Ačkoliv byla jeho formulace některými pranýřována jako dvojakost a hanebný kompromis, má zdravé jádro: veškerá dějinná - a tudíž i politická - skutečnost je závislá na širokém společenském konsenzu. K tomu, aby se nějaká bitva nebo jiný konflikt staly vítězstvím jedné strany a prohrou strany druhé, musí si toho být vítězná strana dostatečně vědoma a podlehnoucí strana to musí jako prohru přijmout. Jinak není v tom, co se stalo, nic definitivního a zápas může pokračovat dál. Na dějinné úrovni se tak kompromis se skutečností může nepozorovaně změnit v kompromis s protivníkem a s jeho pozicemi.

Na otázku, jakého kompromisu se dopustili vyjednávači, když přijali nabídku úřadů, dosud nikdo řádně neodpověděl; odpovězme si tedy sami. Jsou tu dvě možnosti: první vyústí v popření rozumnosti, a tím skutečnosti úřadů. Nebylo by však větší nerozumností ze strany úřadů, kdyby manifestaci prostě zakázaly (jak tomu bylo dříve)? Mám za to, že právě

svým jednáním a souhlasem prokázaly kus rozumnosti, a tedy skutečnosti. A bylo by nerozumné ze strany nezávislých, kdyby jednání s nimi, a tím uznání skutečnosti odmítli. Režim „ustoupil mezinárodní politice demokracie“ (Marx), a tím se stal pro současný svět „skutečnějším“, když to potom zase odvolal, potvrdil svou „neskutečnost“, protože nerozumnost. Můžeme se dnes zeptat s Marxem: „Jak chcete vystupovat demokraticky navenek, dokud je demokracie uvnitř země všemožně potlačována?“ (Spisy 5, s. 178)

A pak je tu druhá možnost: šlo o zradu principů, o zradu zásadní linie. Ale pak bych chtěl vidět nebo slyšet formulaci onoho principu nebo oné linie. Je tu snad někdo, kdo má nějaký politický program a je s to dosáhnout obecnějšího souhlasu? Budoucnost společnosti a národa nelze stavět na pocitech, ale jen na dobrém vidění skutečnosti a na jasném, jasně formulovaném politickém programu (politickém v nejširším smyslu). Být pro demokracii, pro lidská práva, pro občanské svobody ještě nestačí jako politický program, to je jen předpoklad, to jsou jen pravidla hry.

Obecně se přiznává, že jsme v předkrizovém stavu, snad už na počátku dost velké krize, která může naplno vypuknout každým okamžikem. Je v zájmu všech členů společnosti, abychom se tomu společně pokusili zabránit. Největší zájem by na tom měla mít sama politická špička, protože právě ta by byla politickou krizí smetena jako první. Záchrané akce však zůstanou neúčinné, neúčastní-li se jich naplno všichni nebo alespoň velká většina. Má-li se jich většina opravdu a dokonce s vynaložením dočasných obětí zúčastnit, zůstává podmínkou důvěra v politické vedení. A nemůže být sporu o tom, že současné vedení takovou nezbytnou důvěru nemá. Je proto na komunistech, aby urychlili nezbytné personální změny a aby se pokusili skutečnými politickými činy důvěru společnosti získat. Mohou si být předem jisti, že to nepůjde bez jejich opravdové spolupráce s ostatními členy společnosti na základě naprosté rovnoprávnosti.

Každá vláda, má-li být legitimní a má-li uspět zejména v krizových situacích, se musí opírat o důvěru i těch občanů, kteří s ní nesouhlasí - a naopak musí k těmto nesouhlasícím občanům sama mít základní důvěru. Tato důvěra samozřejmě neznamená souhlas. Vláda však si nesouhlas se svou politikou nesmí vykládat jako podvratný úmysl vládu svrhnout. Demokracie je možná jen tam, kde vládnoucí strana neusiluje o zničení opozice a kde opozice neusiluje o svržení vlády nelegálními prostředky. Jenom tak může slovo „strana“ nabýt znovu svého původního demokratického smyslu.

Vláda a vládnoucí strana si musí co nejdříve ověřit, zda požívá dostatečné důvěry ve společnosti; bylo by k ničemu, kdyby to nadále chtěla jen předstírat jako dosud. Chtěl bych prohlásit, že nebudu mít nic proti komunistům jako vládnoucí straně, rozhodnou-li se pro ně občané ve své většině ve svobodných volbách, kterých se rovnoprávně budou moci

účastnit také ostatní strany i nezávislí kandidáti. Nebudu mít nic proti vedoucí roli komunistické strany, pokud se budou komunisté o toto vedení ucházet v demokratických volbách. Do ústavy to ovšem v žádném případě jako nějaké privilegium nepatří.

Po zkušenostech, které máme s naší komunistickou stranou, to je nepochybně politický kompromis, jsem však k němu připraven. Ale je tu věc ještě důležitější: jsme dostatečně politicky, myšlenkově i mravně připraveni vzít na sebe odpovědnost za tuto společnost, dostane-li se ve volbách důvěry také nám? Víme, co dělat? Máme nějakou svou linii?